FANLARARO INTEGRATSIYA ASOSIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING MUSTAQIL AMALIY FAOLIYATINI TASHKIL ETISH VA RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Jo‘rayeva Dilnoz Raxmidinovna
Buxoro davlat pedagogika instituti

Annotatsiya

Mazkur maqolada fanlararo integratsiya asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil amaliy faoliyatini tashkil etish va rivojlantirishning pedagogik-metodik asoslari yoritilgan. Ta’lim jarayonida turli fanlarga oid bilimlarni o‘zaro uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, amaliy topshiriqlarni bajarishi, muammoli vaziyatlarga yechim topishi va o‘z faoliyati natijalarini baholash ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, fanlararo integratsiyalashgan mashg‘ulotlarni tashkil etish bosqichlari, mustaqil amaliy faoliyatni faollashtiruvchi metodlar, topshiriqlar tizimi va baholash mezonlari taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: fanlararo integratsiya, boshlang‘ich ta’lim, mustaqil faoliyat, amaliy faoliyat, integratsiyalashgan ta’lim, mustaqil fikrlash, kompetensiya, muammoli ta’lim, loyiha metodi, ijodkorlik.

Kirish

Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning bilimlarni tayyor holda qabul qilishi emas, balki ularni mustaqil izlanish, amaliy faoliyat va hayotiy vaziyatlarni hal qilish jarayonida egallashi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning mustaqil faoliyatini rivojlantirish, ularda o‘z bilim va ko‘nikmalaridan amaliy vaziyatlarda foydalanish malakasini shakllantirish dolzarb pedagogik vazifalardan biridir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari atrof-muhitni yaxlit holda idrok etadilar. Ular kundalik hayotdagi hodisa va jarayonlarni alohida fanlar doirasida emas, balki o‘zaro bog‘liq holda anglay boshlaydilar. Shu sababli ta’lim jarayonida fanlararo integratsiyadan foydalanish o‘quvchilarning bilimlarini tizimlashtirish, ularni amaliy faoliyat bilan bog‘lash va mustaqil fikrlashini rivojlantirish uchun muhim imkoniyat yaratadi.

Fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlarda o‘quvchilar matematika, ona tili, tabiiy fanlar, texnologiya va tasviriy san’atga oid bilimlarini birgalikda qo‘llaydilar. Natijada ta’lim jarayoni faqat nazariy bilimlarni o‘zlashtirishga emas, balki mustaqil amaliy natijaga erishishga yo‘naltiriladi.

Fanlararo integratsiyaning pedagogik mohiyati

Fanlararo integratsiya – turli o‘quv fanlari mazmuni, metodlari va faoliyat usullarini yagona ta’limiy maqsad asosida o‘zaro bog‘lash jarayonidir. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning alohida fanlar doirasida olgan bilimlarini umumlashtirish va ularni amaliy vaziyatlarda qo‘llash imkonini beradi.

Integratsiyalashgan ta’limda o‘quv materiali yagona muammo, mavzu yoki amaliy topshiriq atrofida birlashtiriladi. Masalan, “Mening yashil bog‘im” mavzusini o‘rganishda o‘quvchilar matematika fanidan o‘lchash va hisoblash, tabiiy fanlardan o‘simliklarning o‘sish sharoitlari, texnologiya fanidan maket yaratish, tasviriy san’atdan ranglar uyg‘unligi va ona tilidan o‘z fikrini bayon qilish ko‘nikmalaridan foydalanadilar.

Fanlararo integratsiyaning asosiy pedagogik imkoniyatlari quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- o‘quvchilarning bilimlarini yaxlit tizimga birlashtirish;
- nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash;

- mustaqil fikrlash va izlanish ko‘nikmalarini rivojlantirish;
- muammoli vaziyatlarda turli bilimlardan foydalanish;
- ijodiy va tanqidiy fikrlashni faollashtirish;
- o‘quvchilarning ta’limga bo‘lgan qiziqishini oshirish.

Demak, fanlararo integratsiya ta’lim mazmunini boyitish bilan birga, o‘quvchilarning mustaqil faoliyatini tashkil etish uchun zarur didaktik asosni yaratadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil amaliy faoliyati mazmuni

Mustaqil amaliy faoliyat – o‘quvchining muayyan ta’limiy yoki hayotiy vazifani o‘qituvchining bevosita yordamisiz yoki cheklangan yo‘naltiruvchi ko‘magi asosida rejalashtirishi, bajarishi va natijasini baholash jarayonidir.

Boshlang‘ich sinflarda mustaqil amaliy faoliyat o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda sodda kuzatishlar, tajribalar, amaliy mashqlar, ijodiy topshiriqlar, modellashtirish va kichik loyihalar orqali tashkil etiladi.

Ushbu faoliyat quyidagi tarkibiy qismlarni qamrab oladi:

Motivatsion komponent – o‘quvchining topshiriqni bajarishga qiziqishi, maqsadni anglash va natijaga erishishga intilishi.

Kognitiv komponent – zarur bilimlarni esga tushirish, ma’lumotlarni izlash, tahlil qilish va o‘zaro bog‘liqliklarni aniqlash.

Amaliy komponent – o‘zlashtirilgan bilimlarni topshiriqni bajarish jarayonida qo‘llash, material va vositalardan foydalanish.

Nazorat-baholash komponenti – bajarilgan ish natijasini tekshirish, xatolarni aniqlash va o‘z faoliyatini baholash.

Mazkur komponentlarning o‘zaro uyg‘unligi mustaqil amaliy faoliyatning izchil rivojlanishini ta’minlaydi.

Fanlararo integratsiya asosida mustaqil amaliy faoliyatni rivojlantirish mexanizmlari

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil amaliy faoliyatini samarali tashkil etishda quyidagi pedagogik mexanizmlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

1. Motivatsion mexanizm.

O‘quvchilarda mustaqil faoliyatga qiziqish uyg‘otish ushbu mexanizmning asosini tashkil etadi. Bunda hayotiy vaziyatlar, muammoli savollar, ko‘rgazmali materiallar va qiziqarli amaliy topshiriqlardan foydalaniladi.

Masalan, “Bir haftada sinfimiz qancha qog‘oz chiqindi hosil qiladi?” degan savol o‘quvchilarni kuzatish, hisoblash va natijalarni tahlil qilishga undaydi.

2. Integratsion mexanizm.

Turli fanlarga oid bilimlarni yagona amaliy vazifani bajarishga yo‘naltirish orqali amalga oshiriladi. O‘quvchilar topshiriqni bajarishda bir nechta fan bo‘yicha egallagan bilimlarini o‘zaro bog‘laydilar.

3. Mustaqil izlanish mexanizmi.

O‘quvchilarni savol berish, ma’lumot to‘plash, kuzatish, tajriba o‘tkazish va xulosa chiqarishga yo‘naltiradi. Bunda o‘qituvchi tayyor javoblarni berish o‘rniga, yo‘naltiruvchi savollar orqali mustaqil fikrlashni rag‘batlantiradi.

4. Amaliy-faoliyat mexanizmi.

O‘quvchilarning o‘zlashtirgan bilimlarini real yoki modellashtirilgan vaziyatlarda qo‘llashini ta’minlaydi. Turli buyumlar yaratish, o‘lchash, hisoblash, chizma tayyorlash, tajriba o‘tkazish va modellashtirish ushbu mexanizmning asosiy shakllaridir.

5. Hamkorlik mexanizmi.

Mustaqil faoliyat individual va guruhli topshiriqlar uyg‘unligida tashkil etiladi. O‘quvchilar o‘zaro fikr almashadilar, vazifalarni taqsimlaydilar va umumiy natijaga erishish uchun hamkorlik qiladilar.

6. Refleksiv mexanizm.

O‘quvchilarni bajarilgan ish natijasini tahlil qilish, o‘z yutuqlarini aniqlash va kamchiliklar ustida ishlashga o‘rgatadi. Bu mexanizm mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarining shakllanishiga xizmat qiladi.

Fanlararo integratsiya asosida mustaqil amaliy faoliyatni tashkil etish metodikasi

Mustaqil amaliy faoliyatni samarali tashkil etish uchun ta’lim jarayoni quyidagi metodik bosqichlar asosida amalga oshirilishi mumkin.

Birinchi bosqich – muammoli vaziyatni shakllantirish.

O‘quvchilarga hayotiy tajribasi bilan bog‘liq muammo yoki topshiriq taqdim etiladi. Muammo ularning yoshiga mos va mustaqil izlanishga undaydigan bo‘lishi kerak.

Ikkinchi bosqich – fanlararo bilimlarni faollashtirish.

O‘quvchilar topshiriqni bajarish uchun zarur bo‘lgan bilimlarni esga tushiradilar. O‘qituvchi turli fanlarga oid savollar orqali bilimlar o‘rtasidagi aloqadorlikni aniqlashga yordam beradi.

Uchinchi bosqich – faoliyatni rejalashtirish.

O‘quvchilar topshiriqni bajarish tartibini belgilaydilar, kerakli material va vositalarni tanlaydilar hamda kutilayotgan natijani aniqlaydilar.

To‘rtinchi bosqich – mustaqil amaliy faoliyat.

O‘quvchilar belgilangan reja asosida topshiriqni bajaradilar. O‘qituvchi ularning faoliyatini kuzatadi, zarur hollarda yo‘naltiruvchi yordam ko‘rsatadi.

Beshinchi bosqich – natijalarni tahlil qilish.

O‘quvchilar bajarilgan ishni tekshiradilar, natijalarni taqqoslaydilar va xulosalar chiqaradilar.

Oltinchi bosqich – baholash va refleksiya.

O‘quvchilar o‘z faoliyatlarini baholaydilar, qiyinchiliklarni aniqlaydilar va keyingi topshiriqlarni bajarishda nimalarga e’tibor qaratish kerakligini belgilaydilar.

Mazkur bosqichlar o‘quvchilarning mustaqil faoliyatini izchil tashkil etish va rivojlantirishga xizmat qiladi.

Fanlararo integratsiya asosida amaliy topshiriqlar tizimi

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil amaliy faoliyatini rivojlantirishda topshiriqlar mazmuni fanlararo aloqadorlik va hayotiy vaziyatlarga asoslanishi lozim.

1. “Sinfimizdagi gullar” amaliy topshirig‘i

Maqsad: o‘quvchilarda kuzatish, o‘lchash, hisoblash va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Bajarish tartibi:

- O‘quvchilar sinfdagi gullarni kuzatadilar.
- Ularning sonini hisoblaydilar.
- O‘simliklarning bo‘yini o‘lchaydilar.
- Qaysi gullar ko‘proq parvarishga muhtojligini aniqlaydilar.
- Kuzatish natijalarini jadval yoki rasm orqali ifodalaydilar.

Fanlararo integratsiya: matematika, tabiiy fanlar, ona tili va tasviriy san’at.

2. “Oilaviy xarajatlar hisob-kitobi” topshirig‘i

Maqsad: o‘quvchilarda matematik bilimlarni hayotiy vaziyatlarda qo‘llash va mustaqil hisoblash ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Bajarish tartibi:

- O‘quvchilarga shartli oilaviy xarajatlar ro‘yxati beriladi.
- Ular mahsulotlar narxini hisoblaydilar.
- Xarajatlarni guruhlarga ajratadilar.
- Umumiy summani aniqlaydilar.
- Mablag‘ni tejash bo‘yicha takliflar ishlab chiqadilar.

Fanlararo integratsiya: matematika, ona tili va tarbiya.

3. “Ekologik sumka yaratish” loyihasi

Maqsad: o‘quvchilarda ekologik madaniyat, ijodkorlik va amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish.

Bajarish tartibi:

- O‘quvchilar plastik paketlardan foydalanishning atrof-muhitga ta’sirini muhokama qiladilar.
- Qayta foydalanish mumkin bo‘lgan materiallarni tanlaydilar.
- Sumkaning sodda modelini chizadilar.
- Materiallardan foydalanib, sumka maketini yaratadilar.
- Tayyor mahsulotning afzalliklarini izohlaydilar.

Fanlararo integratsiya: tabiiy fanlar, texnologiya, matematika va tasviriy san’at.

4. “Bir kunlik ob-havo kuzatuvi” topshirig‘i

Maqsad: o‘quvchilarning kuzatish, ma’lumotlarni qayd etish va tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish.

Bajarish tartibi:

- O‘quvchilar kun davomida ob-havoni kuzatadilar.
- Harorat va ob-havo holati haqidagi ma’lumotlarni qayd etadilar.
- Natijalarni jadval yoki diagramma shaklida ifodalaydilar.
- Ob-havo o‘zgarishlari haqida xulosa chiqaradilar.

Fanlararo integratsiya: tabiiy fanlar, matematika, ona tili va tasviriy san’at.

Mustaqil amaliy faoliyatni rivojlantirishda o‘qitish metodlari

Fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlarda o‘quvchilarning mustaqil faoliyatini faollashtirish uchun quyidagi metodlardan foydalanish mumkin:

Muammoli ta’lim metodi. O‘quvchilarga tayyor javob berilmaydi, balki muammoni mustaqil hal qilish uchun sharoit yaratiladi.

Loyiha metodi. O‘quvchilar muayyan amaliy mahsulot yaratish yoki muammoni hal qilishga qaratilgan individual va guruhli loyihalarni bajaradilar.

Tadqiqotchilik metodi. Kuzatish, tajriba, taqqoslash va xulosa chiqarish orqali mustaqil bilim olish ko‘nikmalari rivojlantiriladi.

Amaliy mashqlar metodi. O‘quvchilar o‘zlashtirgan bilimlarini bevosita faoliyat jarayonida qo‘llaydilar.

Didaktik o‘yin metodi. O‘yin vaziyatlari orqali bilimlarni mustahkamlash, muammoli topshiriqlarni bajarish va mustaqil qaror qabul qilishga o‘rgatiladi.

Ushbu metodlarni uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish va ularning faol ishtirokini ta’minlashga yordam beradi.

Mustaqil amaliy faoliyatni baholash mezonlari

O‘quvchilarning mustaqil amaliy faoliyatini baholashda faqat yakuniy natijaga emas, balki topshiriqni bajarish jarayoniga ham e’tibor qaratish zarur.

Quyidagi mezonlar asosida baholashni tashkil etish mumkin:

Baholash mezoni	**Aniqlanadigan ko‘nikma**
Mustaqillik	Topshiriqni mustaqil bajarishga intilish
Rejalashtirish	Ish ketma-ketligini belgilash
Bilimlarni integratsiyalash	Turli fanlarga oid bilimlardan foydalanish
Amaliy bajarish	Olingan bilimlarni amaliyotda qo‘llash
Muammoni hal qilish	Qiyinchiliklarga mustaqil yechim topish

Ijodkorlik	Yangi g‘oya va takliflar ishlab chiqish
Refleksiya	O‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash

Baholash jarayonida o‘qituvchi kuzatish, amaliy ish natijalarini tahlil qilish, o‘zaro baholash, o‘z-o‘zini baholash va o‘quvchi portfoliosidan foydalanishi mumkin.

Fanlararo integratsiya asosida mustaqil faoliyatni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari

Mazkur metodikaning samarali amalga oshirilishi quyidagi pedagogik shart-sharoitlarga bog‘liq:

Birinchidan, integratsiyalashgan topshiriqlar o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va bilim darajasiga mos bo‘lishi lozim.

Ikkinchidan, topshiriqlar real hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lanishi va o‘quvchilarda amaliy qiziqish uyg‘otishi kerak.

Uchinchidan, o‘quvchilarga mustaqil qaror qabul qilish, o‘z fikrini bildirish va topshiriqni bajarish usulini tanlash imkoniyati berilishi zarur.

To‘rtinchidan, fanlararo integratsiya dars maqsadi va mazmunidan kelib chiqib tashkil etilishi, fanlar o‘rtasidagi bog‘liqlik sun’iy ravishda yuzaga keltirilmasligi kerak.

Beshinchidan, o‘qituvchi mustaqil faoliyatni tashkil etishda yo‘naltiruvchi va maslahat beruvchi vazifasini bajarishi, o‘quvchilarning tashabbusini qo‘llab-quvvatlashi lozim.

Oltinchidan, ta’lim jarayonida individual, juftlik va guruhli faoliyat shakllarining o‘zaro uyg‘unligiga erishish muhimdir.

Xulosa

Fanlararo integratsiya asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil amaliy faoliyatini tashkil etish ta’lim jarayonining amaliy yo‘nalganligini kuchaytirish, bilimlarni yaxlit o‘zlashtirish va o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda muhim pedagogik ahamiyatga ega.

Turli fanlarga oid bilimlarni yagona amaliy topshiriq doirasida birlashtirish o‘quvchilarga nazariy bilimlardan real hayotiy vaziyatlarda foydalanish imkonini beradi. Bunda motivatsion, integratsion, mustaqil izlanish, amaliy-faoliyat, hamkorlik va refleksiv mexanizmlarning o‘zaro uyg‘unligi muhim o‘rin tutadi.

Mustaqil amaliy faoliyatni muammoli vaziyat yaratish, fanlararo bilimlarni faollashtirish, rejalashtirish, amaliy bajarish, natijalarni tahlil qilish va baholash bosqichlari asosida tashkil etish o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, boshlang‘ich ta’limda fanlararo integratsiyaga asoslangan metodik yondashuvlardan tizimli foydalanish o‘quvchilarning mustaqil ishlash, bilimlarni amaliyotga tatbiq etish, muammolarni hal qilish, ijodiy fikrlash va o‘z faoliyati natijalarini baholash kompetensiyalarini rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – O‘RQ-637, 2020-yil 23-sentabr.
2. Dewey J. *Experience and Education*. – New York: Macmillan, 1938.
3. Beane J.A. *Curriculum Integration: Designing the Core of Democratic Education*. – New York: Teachers College Press, 1997.

4. Drake S.M., Burns R.C. *Meeting Standards Through Integrated Curriculum*. – Alexandria: ASCD, 2004.

5. Fogarty R. *How to Integrate the Curricula*. 3rd ed. – Thousand Oaks: Corwin Press, 2009.

6. Tytler R., Mulligan J., Prain V., White P., Xu L., Kirk M., Nielsen C., Speldewinde C. An Interdisciplinary Approach to Primary School Mathematics and Science Learning. – International Journal of Science Education, 2021, Vol. 43, Issue 12, pp. 1926–1949.

7. Lavonen J., Loukomies A., Vartiainen J., Palojoki P. Supporting Pupils' Scientific and Engineering Practices in Everyday Life Contexts at the Primary School Level During a Project-Based Learning Unit in Finland. – Education 3-13, 2022, Vol. 50, Issue 7, pp. 918–933.

8. Elmurodova I. Methodological Foundations for Designing Interdisciplinary Integrative Tasks in Primary Education. – Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science, 2026, Vol. 7, No. 3, pp. 329–335.